

Samenvatting proefschrift Arnold Pannenburg

Voetbal is 's werelds populairste sport. Ook in het gros van de Afrikaanse landen is voetbal de *King Sport* of, in Frans, *le Sport Roi*. Miljoenen Afrikanen beoefenen de sport en volgen hun favoriete teams op de voet. Deze dissertatie richt zich op de minder zichtbare facetten van het voetbal, namelijk de bestuurs- of managementkant. Afrika telt vele duizenden clubs die in verschillende competities actief zijn. Op internationale toernooien strijden Afrika's nationale elftallen om de hoofdprijs. Deze clubs, competities en toernooien moeten worden georganiseerd, gefinancierd en gereguleerd. Deze taak ligt bij duizenden clubofficials, leden van commissies, officials van (regionale en nationale) voetbalbonden en ambtenaren van ministeries van Sport.

De functies in de hoogste bestuurslagen van het Afrikaanse voetbal worden over het algemeen bezet door rijke en machtige individuen. Velen van hen zijn zakenlui of directeuren van (staats)bedrijven; anderen zijn parlementariërs, gouverneurs, hoge ambtenaren op ministeries, legerofficieren, traditionele heersers, academici, mediavertegenwoordigers en oud-voetballers. In de dissertatie worden deze leden van Afrika's elite aangeduid als Big Men, wiens status en macht voornamelijk berust op de omvang van hun achterban (of clientèle). Big Men gebruiken hun rijkdom en posities veelal om politieke macht te vergaren. Niet voor niets is de zakenman-politicus een veelvoorkomend type Big Man in het voetbal.

De centrale vraagstelling in deze dissertatie luidt als volgt: "Op welke wijze converteren Big Men symbolisch, sociaal en economisch kapitaal via voetbal en welke invloed(en) heeft dat op de sport zelf?" Voor het beantwoorden van de vraag heeft de auteur langdurig veldwerk verricht in Ghana en Kameroen. Daarnaast is gebruik gemaakt van secundaire (journalistieke en academische) bronnen. Vervolgens is data uit Ghana en Kameroen vergeleken met data uit andere Afrikaanse landen. Hierbij is vooral gekeken naar de overeenkomsten van de wijze waarop Afrikaanse Big Men betrokken zijn bij het voetbal. Zo beschrijft hoofdstuk 2 een (korte) geschiedenis van het voetbal in Afrika, waarbij wordt ingegaan op gebeurtenissen en processen die kunnen worden waargenomen in de meeste zo niet alle landen op het continent.

De theorie van de vormen van kapitaal is ontwikkeld door de Franse socioloog en antropoloog Pierre Bourdieu. Deze theorie is in feite een theorie over machtsvraagstukken. Bourdieu maakt onderscheid tussen cultureel, symbolisch, sociaal en economisch kapitaal. In deze dissertatie is cultureel kapitaal buiten beschouwing gelaten, omdat deze vorm van kapitaal in Afrika minder van toepassing is (vanwege het feit dat voetbal in Afrika breed gedragen wordt door vertegenwoordigers van alle lagen van de bevolking, inclusief en misschien wel in het bijzonder de elite). De theorie past goed bij voetbal, een sport die (in Afrika maar ook elders) inherent rijk is aan symbolisch, sociaal en – relatief gezien – economisch kapitaal.

De dissertatie kan, analoog aan de hierboven genoemde vraagstelling, in twee delen worden gesplitst. Deel één (hoofdstukken 4 t/m 6) gaat in op de wijze waarop Big Men symbolisch, sociaal en economisch kapitaal converteren (en accumuleren) door middel van hun betrokkenheid in het voetbal. Deel twee (hoofdstukken 7 t/m 9) behandelt de consequenties van hun handelingen op het voetbal zelf en dan in het bijzonder op de al dan niet eerlijke beoefening van de sport (een aspect dat bij Wereldvoetbalbond FIFA bekend staat als de Fair Play Code).

Allereerst wordt in hoofdstuk 3 bekeken op welke manieren Big Men een positie bemachtigen in voetbalmanagement. De nadruk ligt op het management van clubs in de hoogste divisies. In dit hoofdstuk wordt onderscheid gemaakt tussen vier typen clubs in Afrika: clubs die zijn opgericht door gemeenschappen, clubs die zijn opgericht door bedrijven, clubs die zijn opgericht door overheidsinstanties en clubs die zijn opgericht door individuen. Het liefst bemachtigt een Big Man een managementfunctie bij een populaire gemeenschapsclub, omdat de mogelijkheden om kapitaal te converteren daar het grootst zijn. Big Men trachten daarnaast posities binnen voetbalbonden, commissies en/of ministeries van Sport te verkrijgen. Op deze wijze komen ze dicht in de buurt van nationale elftallen, hét medium om kapitaal te converteren.

Zoals gezegd wordt in de hoofdstukken 4 t/m 6 ingegaan op de wijze waarop Big Men Bourdieu's vormen van kapitaal converteren door middel van voetbal. In hoofdstuk 4 staat symbolisch kapitaal (status en prestige) centraal. Veel clubs in Afrika kunnen bogen op miljoenen aanhangers. Clubs en nationale elftallen staan symbool voor dorpen, steden, regio's en landen als geheel. Big Men die hoge functies binnen clubs of voetbalbonden bekleden staan lokaal, nationaal of internationaal in de

schijnwerpers. Ze worden bekend, soms zelfs beroemd of berucht, en vergroten zodoende hun eigen maatschappelijke status en dat van hun achterban. Deze Big Men danken hun faam aan hun (vaak flamboyante) persoonlijkheid, hun successen met de club en/of hun zakelijk instinct. Het symbolische kapitaal dat een Big Man als gevolg hiervan vergaart, vergroot zijn clientèle en verstevigt zijn machtsbasis.

In hoofdstuk 5 wordt gekeken hoe Big Men sociaal kapitaal converteren via het voetbal. Sociaal kapitaal is de som van connecties en netwerken en is (in Afrika) een middel om politiek kapitaal te vergaren. Zo gebruiken presidenten en regeringen nationale elftallen en soms ook clubs voor politieke doeleinden. Daarnaast komt het voor dat er innige relaties bestaan tussen clubs en politieke partijen. Dit hoofdstuk geeft het voorbeeld van de connecties tussen Ghana's twee grootste clubs en politieke partijen. Een Big Man die een positie bekleedt binnen zo'n club bouwt een politiek netwerk op. Ook bieden posities als club- of voetbalbondvoorzitter een Big Man de mogelijkheid sociaal en politiek kapitaal te vergaren. Vaak spelen etnische factoren een rol. In dit hoofdstuk wordt het voorbeeld genoemd van de Kameroense hoogste divisie, die doordrenkt is van etnische en politieke rivaliteit.

In hoofdstuk 6 staat economisch kapitaal, ofwel materialistische rijkdom, centraal. Sinds begin jaren negentig van de vorige eeuw heeft het voetbal in veel Afrikaanse landen een professionalisering en commercialisering doorgemaakt. Dat betekent theoretisch gezien een toename van sponsordeals ten behoeve van competities en toernooien. Big Men die een formele positie in het management van voetbal innemen, zijn in staat financieel te profiteren van deze toegenomen inkomstenbronnen. Een deel van dit hoofdstuk is gewijd aan een andere vorm van economisch kapitaal, namelijk de voetballer zelf. Big Men zijn steeds vaker betrokken bij de verkoop van spelers op de internationale spelersmarkt. Om dit te bewerkstelligen, binden ze spelers aan zich of richten ze privéclubs en academies op.

Deel twee van de dissertatie gaat, zoals eerder vermeld, over de gevolgen van het converteren (en accumuleren) van kapitaal door Big Men in het voetbal. Deze gevolgen zijn zichtbaar op managementniveau, met name op de organisatie van clubs en voetbalbonden, voorbereidingen op en daadwerkelijk spelen van wedstrijden, en het verloop van competities en toernooien. Kort gezegd komt het erop neer dat Big Men, in hun pogingen kapitaal te converteren, persoonlijke belang laten prevaleren boven het

belang van de sport. Dit geldt overigens niet voor alle Big Men. Enkele clubvoorzitters die de auteur tijdens zijn veldwerk heeft ontmoet, leken zichzelf weg te cijferen ten gunste van het succes van hun club.

In hoofdstuk 7 wordt ingegaan op de betrokkenheid van Big Men in het management van clubs, voetbalbonden, commissies en andere bestuursorganen. Traditiegetrouw is de Big Man als zijnde de (voornaamste) geldschieter de baas van de club. Dat geldt ook voor de voorzitter/president van de bond. Als baas controleert hij de vormen van kapitaal. Officiële structuren binnen de organisatie hebben weinig betekenis, daar de Big Man familieleden en vrienden op cruciale posities zet. Algemeen gesteld deelt de Big Man bevelen uit, die door zijn ondergeschikten (inclusief de coach) onvoorwaardelijk opgevolgd dienen te worden. Niet zelden ontaardt rivaliteit tussen Big Men in een machtsstrijd, dat opgevat kan worden als een strijd om kapitaal. De auteur behandelt vier typen strijd: tussen Big Men binnen een gemeenschapsclub, tussen Big Men binnen een voetbalbond, tussen Big Men van de bond en die van de *League Board*, en tussen Big Men van de bond en die van het ministerie van Sport.

Het tweede deel van hoofdstuk 7 behandelt de mate van incompetentie, mismanagement en corruptie in de bestuurslagen van het Afrikaanse voetbal. Incompetentie van officials uit zich op verschillende manieren en leidt vaak tot slechte(re) resultaten op het voetbalveld. Kwajikjer wellicht zijn de gevolgen van mismanagement en corruptie, dat gezien kan worden als een poging van Big Men en anderen om economisch kapitaal te converteren. Veel geld dat bestemd is voor de ontwikkeling van het voetbal verdwijnt in privézakken. Nog zorgwekkender is dat er nauwelijks controle (*accountability*) is op de activiteiten van Big Men. Een en ander vertaalt zich in een povere boekhouding, waardoor in een land als Ghana spelers zijn getransfereerd buiten de officiële reglementen om. Indien er misstanden op managementniveau aan de kaak worden gesteld, bijvoorbeeld op last van de overheid, dan komt FIFA op grond van het non-interventie principe tussenbeide.

Hoofdstuk 8 gaat in op wat feitelijk de essentie is van het voetbal, namelijk het winnen van wedstrijden. Vanuit de theorie kan worden gesteld dat Big Men beter in staat zijn om kapitaal te converteren als zij successen boeken op het veld. Zo vergroot het winnen van een belangrijke *derby* het symbolische kapitaal van een club. Uit het veldwerk van de auteur is gebleken dat wedstrijden in Afrika worden beïnvloed door

omkoping, *juju* en intimidatie/geweld. Big Men spelen daarbij een (grote) rol. Zij, maar ook anderen zoals coaches en supporters, maken gebruik van zulke ongeoorloofde middelen teneinde de overwinning veilig te stellen. Met andere woorden, het belang van een Big Man om kapitaal te converteren is zo groot, dat hij de uitkomst van een wedstrijd niet aan het toeval wenst over te laten.

Omkoping ofwel *match-fixing* komt op grote schaal voor in het Afrikaanse voetbal. In de dissertatie worden drie soorten omkoping uitgelegd: het omkopen van (1) de scheidsrechter, (2) officials van de tegenpartij en (3) spelers en/of coaches van de tegenpartij. Ook gastvrijheid en het aanbieden van cadeaus worden als omkoping beschouwd. Juju is een populaire term voor spirituele krachten die worden opgeroepen teneinde het verloop van een wedstrijd te beïnvloeden. Of juju werkt, is in deze context irrelevant. Feit is dat spelers, coaches, officials en supporters ervan overtuigd zijn *dat* het werkt. Big Men betalen specialisten om een overwinning te bewerkstelligen. Tot slot oefenen intimidatie en geweld invloed uit op wedstrijden. Ook al zijn Big Men er niet per se rechtstreeks bij betrokken, toch zijn intimidatie en geweld jegens scheidsrechters en tegenstanders middelen om successen te boeken.

Hoofdstuk 9 behandelt het vanuit de theorie geredeneerde standpunt dat het converteren van kapitaal het beste werkt als Big Men naast wedstrijden ook competities en toernooien (en dus titels) winnen. Belangrijk in dit verband zijn promotie en degradatie. Hoe hoger het niveau, hoe groter het kapitaal. Promotie en degradatie worden mede bepaald door vriendschappen (tussen clubs), dubbele petten (waarbij een Big Man posities bekleedt binnen club én bond of commissie) en de macht van Big Men. De auteur geeft tevens voorbeelden van promotie/degradatie waarbij occulte krachten een rol zouden hebben gespeeld. Het beïnvloeden van competities en toernooien geschiedt ook door *Big Man politics*. Hiermee wordt bedoeld dat Big Men die belangrijke posities bekleden binnen de bond of een commissie op subjectieve wijze juridische aangelegenheden in het voordeel van bepaalde clubs beslechten.

Tot slot gaat hoofdstuk 9 in op de gevolgen van het converteren van economisch kapitaal op competities en toernooien. Soms richten Big Men privéclubs op louter met het doel om spelers te verhandelen en niet om prijzen te winnen. Ook bemoeien Big Men zich met het selectiebeleid van de coach met het doel om spelers onder de aandacht van makelaars te brengen. Daarnaast vindt er leeftijdsfraude plaats vanuit de gedachte

dat jongere spelers meer winst opleveren. Een laatste voorbeeld van het beïnvloeden van toernooien teneinde kapitaal te converteren is het vervalsen van wedstrijduitslagen voor gokdoeleinden.

Concluderend stelt de auteur vast dat de ontwikkeling van het voetbal in Afrika wordt gehinderd door de motieven en het gedrag van Big Men in de hogere management echelons. Landen als Nigeria en Kameroen presteren al jaren onder de maat als gevolg van mismanagement, corruptie en ruzies tussen Big Men. Clubs en bonden worden bestierd door Big Men die via patronage hun macht behouden. Zij houden de professionalisering van de sport tegen, omdat dit zou betekenen dat zij hun macht kwijtraken. Corruptie binnen bonden en ministeries maakt dat sponsorgelden nauwelijks worden besteed aan het ontwikkelen van infrastructuur, met name op *grassroots* niveau.

Het voetbal in Afrika zit min of meer gevangen in een vicieuze cirkel. Big Men runnen clubs, bonden en competities op vrij amateuristische wijze, waardoor potentiële sponsors wegblijven. Een gebrek aan geld zorgt ervoor dat hogere divisieteams trainen op aftandse veldjes en spelers geen fatsoenlijk salaris aanbieden. Als gevolg daarvan zoeken Afrikaanse voetballers hun heil bij clubs buiten het continent. Mede als gevolg van de exodus daalt de interesse in de eigen competities ten faveure van Europees voetbal. (Half)lege stadions leiden tot minder inkomsten, sponsors blijven weg. Fans blijven ook weg vanwege omkoping en competitievervalsing en vanwege de onveiligheid in de stadions. Als gevolg van dit alles zijn de meeste clubs financieel niet zelfvoorzienend en afhankelijk van bijdragen van Big Men. De cirkel begint opnieuw.

Voetbal in Afrika is, kortom, nauw verbonden is met noties van geld, prestige, politiek en macht. Zo bezien is de sport een reflectie van maatschappelijke verhoudingen en ontwikkelingen in de diverse Afrikaanse landen. Individuen en groepen ge- of misbruiken het voetbal voor eigen gewin, waardoor de sport zelf in het geding komt.